

SOBRE DUES INSCRIPCIONS DE SA CARROTJA CONSERVADES AL MUSEU DE MALLORCA

Hernán González Bordas

Université Michel de Montaigne Bordeaux3

Resum: El present article reprèn la lectura de dues inscripcions conservades al Museu de Mallorca provinents de la necròpoli de Sa Carrotja (Ses Salines). En traiem conclusions que afecten l'onomàstica, la paleografia, la importància de l'examen autòptic dels epígrafs i la identificació de dues inscripcions, que es consideraven diferents, en una sola.

Paraules clau: Epigrafia funerària, onomàstica, identificació d'inscripcions.

Abstract: This paper presents a new reading of two inscriptions kept in *Museu de Mallorca* coming from Sa Carrotja necropolis (Ses Salines). Our conclusions regard onomastics, palaeography, the importance of autoptic examination of epigraphs and the identification of two inscriptions, who were considered different until today, in only one.

Key words: Funerary epigraphy, onomastics, identification of inscriptions.

Rebut el 15 de febrer. Acceptat el 25 de novembre de 2013.

Agraïxo el personal i la direcció del Museu de Mallorca per la seva disponibilitat i per la llibertat per treballar que em van concedir.

Abreviatures: *CIBal* = VENY, C.: *Corpus de Inscripciones latinas de las islas Baleares hasta la dominación árabe (CIBal)*, Roma, 1965, *CIL* = *Corpus Inscriptionum Latinarum*, *EDH*: *Epigraphische Datenbank Heidelberg*.

1) Nova lectura de *CIBal* 83 (= *CIL* II 3671)

Es tracta d'una peça procedent de la necròpoli de Sa Carrotja (Ses Salines, Mallorca). Aquesta inscripció ha estat objecte de dues lectures diferents per part dels principals epigrafistes que l'han estudiada.

En primer lloc, Emil Hübner, redactor del *Corpus Inscriptionum Latinarum* (*CIL*), II (corresponent a Hispània) va donar la lectura:

ANNIA · ASI
ANNO XIII
OCRATIA
SICINA
ANNO XVI
PVLOSSVV //
FVISTIS · VALE

Gairebé totes les lletres de les dues darreres línies les transcriu amb el traç discontinu per tal de deixar clara la dificultat de lectura, a més al comentari afegeix: '...litterae malae et evanidae.'

Cristòfol Veny, al *Corpus de Inscripciones Latinas de las Islas Baleares hasta la Dominación Árabe* (*CIBal*) en va fer una lectura força diferent pel que fa a la quarta, cinquena i sisena línia:

ANNIA · ASI
ANNO · XIII
OCRATIA
SIGENIA
ANNIS XVI
DVLCISSVMAE
FVISTIS · VALE

I afegeix el comentari: "En el renglón cuarto Hübner leyó *Sicina*. Después de una atenta observación creemos que se debe corregir por *Sigenia* o *Sicenia*. En la línea quinta no hay duda sobre la lectura de *annis*. Hübner erróneamente transcribió *anno*. También en el renglón sexto leyó el benemérito epigrafista alemán *Pulossu(m)ae*, como si se tratase del onomástico de la madre de las dos jóvenes; pero la lectura que ofrece el texto es claramente *dulcissumae*".¹

Aquesta lectura és la que ha estat respectada fins als nostres dies pels investigadors que se'n han ocupat² amb petites diferències de detall.

Nosaltres proposem una lectura que combina les d'aquests dos savis amb una aportació pròpia a la quarta línia (donem també el text sense les restitucions per tal de fer més fàcil la comparació):

¹ *CIBal*, p. 98.

² ALFÖLDY, G.: "Besprechungen", a *Bonner Jahrbücher*, 168, 1968, p. 551, que només feia una recensió de *CIBal*; ORFILA, M.: *La necrópolis de Sa Carrotja y la romanización del sur de la isla de Mallorca*, Oxford, 1988, p. 66 i GARCÍA, E.: *EDH*.

Annia · Asi
Anno · XIII
Ocratia
Pisena
 5 *Anno · XVI*
Dulcissumâe
*Fuistis · Vale*³

Donat que un dels trets més característics de les inscripcions de Sa Carrotja és l'onomàstica personal, sembla interessant apuntar que el *cognomen* de la quarta línia varia en el seu radical.

En efecte, a partir de la lectura *Sicina*, Albertos⁴ proposava una relació amb els noms ibèrics *Sicedunin* o *Sicounin* o bé amb l'arrel indoeuropea **segh-*, relació que encara es podria mantenir segons la lectura corregida per Veny: *Sigenia*.

Ara bé, a nosaltres, després d'haver mirat i remirat detingudament la peça, ens sembla clar que la inicial és una *p*, l'ull de la qual tanca perfectament. A més, el seu traç vertical és ben recte, no com el de les altres *s* del text amb un traç palesament corbat. És aquest traç corbat el de la tercera lletra del mateix nom. L'únic inconvenient que té i que ha fet dubtar els especialistes és un copet a la part inferior dreta de la lletra que ha fet proposar *c* o *g*. En canvi, tenim una *s*⁵ (Fig. 1). Així doncs, llegim *Pisena*.

Trobem exemples de *Pisenus* al Picè⁶ (i en aquest sentit la lectura aniria d'acord amb les teories de la investigadora M.J. Pena⁷) altres variants com *Pisenius* es troben a Dalmàcia;⁸ *Pisentius* el tenim també al centre-nord d'Itàlia i a Dalmàcia,⁹ però també a la resta de províncies i a Roma.¹⁰

Com bé assenyala E. Hübner, no hi ha cap *i* entre la *n* i la *a*. El que es veu és un cop enmig de la *n* que pot fer dubtar, tampoc no creiem que hi hagi lligadura.

La línia següent ens porta a un altre terreny, el del material de què es disposa quan es fa l'edició d'una inscripció: Veny, que va tenir la bona vista de llegir *dulcissumae* en comptes de *pulossuu* a la penúltima línia, no tenia la inscripció davant mentre en redactava l'edició,

3 El punt alt indica una interpunció, l'accent circumflex de la sisena línia indica que la *a* està lligada a la *m* precedent.

4 ALBERTOS, M.L.: "¿Indoeuropeos o Iberos en Baleares?", *Emerita*, 26, 1958, p. 236.

5 Així ja ho suggeria ALFÖLDY, G.: "Besprechungen"..., p. 551.

6 *CIL* XI 5784 i 5790.

7 PENA GIMENO, M.J.: "La tribu *Velina* en Mallorca. Los *Caecilii* Metelli, el Piceno y las gentes de sa Carrotja", *XXIII Jornades d'Estudis Històrics Locals: L'Antiguitat clàssica i la seva pervivència a les Illes Balears*, Palma, 2004, p. 261-277.

8 *CIL* III 6363.

9 *CIL* XI 2235 i següents, 2392, 2393, 2406, 2557, 5838, 5850.

10 Exemples a Cisalpina, Transalpina, Britannia i Roma. Cfr. SCHULZE, W.: *Zur Geschichte lateinischer Eigennamen*, Zürich, 1966, p. 210 i SOLIN, H.; SALOMIES, O.: *Repertorium nominum gentilium et cognominum latinorum*, Hildesheim, 1994, p. 143.

sinó una foto guixada. Aquesta és la que apareix a l'apèndix del *CIBal*.¹¹ Si el mallorquí edita *annis* en comptes de *anno* i, a sobre, recalca "Hübner erròneament transcribió *anno*", és per aquesta raó.

En efecte, a l'epígraf es llegeix perfectament *anno(rum)*. Juga al seu favor el fet de ser la fórmula utilitzada a la segona línia d'aquesta peça i a totes les inscripcions de Sa Carrotja, que fan servir el genitiu en comptes de l'ablatiu.

A la sisena línia només afegirem que la *m* i la *a* de *dulcissumae* estan lligades.

Les joves nomien Annia de Asius¹² i Ocratia Pisena (Fig. 2).

2) Identificació de *CIBal* 88 amb *CIBal* 92 (= *CIL* II 3672)

En aquest cas també ens ocuparem d'una inscripció procedent de la necròpoli de Sa Carrotja, i la paraula 'una' ha d'anar subratllada perquè intentarem demostrar que les entrades corresponents als números 88 i 92 del *CIBal* parlen de la mateixa peça.

Comencem per presentar l'edició de E. Hübner al *CIL* II de la inscripció corresponent a *CIBal* 92, que C. Veny considera desapareguda i, per tant, com es fa en aquests casos, reproduïx la lectura i el que se'n diu a la bibliografia. En aquest cas, el que diu E. Hübner.

3672 Reperta in Santañy, servata Palmae apud Boverum. Est cippus grandis fastigatus.

rosa
C ANTESTIVS
C · ANTESTIVS
MACRINVS ·
VIX · A · XX · A · V
ianua
arcus duo

Descripti. V.1 cum positus esset
loco non suo deletus est. 4 A·V est *ave vale*.

L'epigrafista mallorquí presenta el context de troballa i informació sobre el dipòsit: "Inscripción romana, procedente de la Carrotja de Santanyí. Estaba en Palma, en poder de Bover, cuando la vio Hübner en 1861. Por carta de Llabrés al mismo nos consta que no fue trasladada al predio de Valldurgent, sino que desapareció."

Unes pàgines abans emperò, a *CIBal* 88 C. Veny edita:

C·ANTESTIVS
· NN ·VI·
...·XX·A·V·

¹¹ Làmina XXVI, Figura 66, número 83.

¹² Tenim un exemple d'*Asia* com a *nomen* a *CIL* VI 23676

i remarca sobre la seva troballa: “Nada sabemos de su hallazgo ni de sus vicisitudes posteriores. Actualmente se guarda en el Museo de la Lonja” (Fig. 3 i 4). Sobre aquesta peça fa una descripció acurada detallant-ne l'estat de conservació, les mides i els trets figuratius i de decoració.¹³

Aquesta descripció és la mateixa de *CIBal* 92 però més detallada, donat que Veny té l'estela davant i aprofita per analitzar els dibuixos i les motllures, esmenta els dos cercles petits als costats de la rosassa etc.

Si ho comparem amb el que diu succintament E. Hübner a l'edició de *CIL*, II, 3672 = *CIBal*, 92,¹⁴ i amb el que reproduïx C. Veny¹⁵ descobrim moltes coincidències.

De fet deixant de banda que la descripció de *CIBal* 88 aporta molts més detalls que la de *CIBal* 92, l'única cosa que no acaba de quadrar seria la segona línia del text de *CIBal* 88 i tercera del de *CIBal* 92.

Això ja ho va sospitar M. Orfila a la seva tesi doctoral: “Cabe la posibilidad de que la lápida 88 sea la misma que la 92, puesto que su descripción es muy parecida, y el epígrafe de ambas también, si a la num. 88 le añadimos un renglón más entre el primero y el segundo.”

En realitat “el renglón” s'ha d'incloure abans de la primera línia. De fet, E. Hübner indica: ‘V. 1 cum positus esset loco non suo deletus est’.

Tot i així, M. Orfila respecta la lectura de C. Veny¹⁶ i no en fa cap correcció.

Doncs a l'epígraf conservat (*CIBal* 88), sí que podem llegir, a sobre de la cartel·la, molt clarament, tres lletres encara: TIV, del nom *Antestius*, i potser, fins i tot, algunes abans, com ara la N, tot i que aquesta línia fou voluntàriament esborrada segons diu E. Hübner, opinió que compartim.

Llavors a la línia central (segona a *CIBal* 88, tercera a *CIBal* 92), que des de C. Veny es venia llegint: *.NV ·VI·*, després d'una llarga revisió, hem distingit el nom de *Macrinus* i és que els últims quatre signes no s'han d'interpretar ja com les restes d' *annorum vixit*,¹⁷ sinó com el

13 ...la superficie frontal se distribuye en tres zonas dispares. La superior, que debía ser angulosa y muy aguda, está truncada; con todo, deja ver la sección inferior de un recuadro central rehundido, en cuyo campo hay un disco en relieve sobre el cual se ha dibujado en líneas incisas una cruz de brazos iguales. En las bandas laterales, ya fuera del recuadro, se aprecian dos círculos también incisos, mucho más pequeños. La zona media consiste en una faja o cartela estrecha, rehundida y notablemente escotada en los dos extremos, destinada a contener la inscripción. La zona inferior, que alcanza la mayor parte de la superficie, está ocupada por la figura de una gran puerta, en cuya sección superior se forman dos plafones rectangulares en sentido vertical, con molduras, y en la sección inferior dos arcos de medio punto, paralelos y simétricos. (El subratllat és nostre)

14 Sobre la forma diu: ‘Est cippus grandis fastigatus’ = És una estela gran acabada en punta; i sobre la decoració: ‘rosa’ abans del text i ‘ianua, arcus duo’ després d'aquest.

15 “Se trataba pues de una estela más o menos alta, rematada en su parte superior por una especie de triángulo, en cuyo centro campearía la roseta que menciona Hübner. Es de suponer que la inscripción estaría encuadrada en una cartela ansada, como es estilo en la serie de estelas de la Carrotja, y en la parte inferior se representaba una puerta con plafones y dos arcos.”

16 També GARCÍA, E. a *EDH*.

17 A més, aquesta interpretació és una mica forçada donat que sempre que concorre la paraula per anys, o la seva abreviatura, més el nombre d'anys, aquest va immediatament a continuació de la primera, és a dir que no hi apareix mai el verb enmig.

final en *-inus* del *cognomen*. La resta d'aquest es pot entreveure amb l'ajut de llum rasant. (Fig. 5 i 6)

La darrera lletra que sembla una *i*, és clarament una *s* si ens apropem a la peça. Dels dos extrems del segment vertical distingible parteixen dues marques: la de sota cap enrere i la de dalt cap endavant en el sentit de la lectura. Admetem que les altres esses són diferents, però també ho són entre elles i l'escriptura és, en general, irregular.

Pel que fa al final de la darrera línia, ens sembla encertada la lectura que en donen C. Veny i E. Hübner del final d'aquesta.

Quant al principi, tenint en compte el seu estat de conservació, proposem, com a alternativa a la lectura de E. Hübner, que la primera interpunció que sembla distingir-se, no sigui tal, donat que les altres estan fetes amb un objecte rodó i aquesta tindria una forma irregular semblant a un cor. D'altra banda, després d'aquesta possiblement falsa interpunció, i just abans de la primera interpunció real, distingim una *r* que ens faria pensar en *anor/ annor* com a inici de línia. No es pot descartar la hipòtesi d'un traçat dubitatiu sobretot si ens fixem a sota de la cartel·la on hi ha restes de ratlles més tímides.

Així doncs, la nostra lectura seria la següent:

.....]tiu·
C(aius)·Antestius
Macrinus·
Annor(um)·XX·A(ue)·V(ale)·
5 ---

En conclusió podem dir que *CIBal* 88 i 92 són la mateixa peça. En conseqüència, les informacions sobre troballa i estat de conservació es complementen, o sigui que no és que, d'una banda, no se sàpiga res de la troballa de *CIBal* 88 però tinguem la peça, ni que, de l'altra, es conegui la història i una bona descripció de *CIBal* 92 però s'hagi perdut, sinó que estem davant del mateix objecte.

Fig. 1 Detall de *CIBal 83* (=CIL II 3671).
Tres primeres lletres del sobrenom *Pisena*

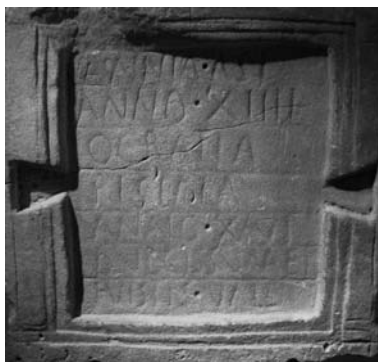

Fig. 2 *CIBal 83* (=CIL II 3671).

Fig. 3 Detall del camp epigràfic de *CI/Bal 88*

Fig. 4 *CI/Bal 88*

Fig. 5 Detall del camp epigràfic de *CIBal* 88 amb l'ajut del llum rasant

Fig. 6 Detall de la part esquerra del camp epigràfic de *CIBal* 88 amb l'ajut del llum rasant

